

عبدالقادر مراغی

بخش دوم از کتاب اساتید الحان

رنؤف یکتا

مترجم: سیروس جمالی

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، کدپستی ۱۶۱۱۹، صندوق پستی ۴۷۷-۱۹۵۷۵
تلفن: ۵-۴۰۴۰۰۴۶۶۷۷۶۶۰۰، ۲۴۰۰۰۷۷۵۰ فکس: ۶۵۵۳-۷۷۵
www.mahoor.com info@mahoor.com

عبدالقادر مراغی

رئوف یکتا

ترجمه‌ی سیروس جمالی

گرافیک جلد سینا برومندی
صفحه‌آرا حمید قربان‌جو
چاپ اول ۱۳۸۹
تعداد ۱۰۰۰ جلد
لیتوگرافی کارا
چاپ گلچین

© حق چاپ محفوظ است.

شابک ۲-۲۷-۸۷۷۲-۹۶۴-۹۷۸ ISBN 978-964-8772-27-2

فهرست

۷	مقدمه	محمد رضا درویشی
۱۱	اساتید الحان [تقریظ]	احمد مدحت
۱۵	افاده‌ی مخصوصه	رئوف یکتا
۱۷	خواجه عبدالقادر مراغی	نوری شیدا
۲۰	استطراد	
۲۲	جوایبه‌ی رئوف یکتا	رئوف یکتا
۲۶	جوایبه‌ی نوری شیدا	نوری شیدا
۳۲	خدمت به موسیقی	احمد مدحت
۳۴	مطالعه‌ای درباره‌ی شرح حال موسیقی دانان	نجیب عاصم
۳۷	جوایبه‌ی نوری شیدا	نوری شیدا
۴۱	نقدهای موسیقایی	رئوف یکتا
۴۸	عبدالقادر مراغی	عبدالحلیم حقی
۴۹	خواجه عبدالقادر مراغی	رئوف یکتا
۶۳	آثار خواجه عبدالقادر	رئوف یکتا
۶۷	تصاویر نسخه‌ی اصل	

عبدالقادر مراغی

بخش دوم از کتاب اساتید الحان

[۵۹]

نسخه‌ای از جلد اول اساتید الحان به دانشمند فرزانه جناب احمد مدحت تقدیم شد و ایشان در شماره‌ی ۱۷۲۵ روزنامه‌ی معتبر ترجمان حقیقت به تاریخ ۲۵ تموز ۱۳۱۶ [رومی] [۷ ژوئن ۱۹۰۰ میلادی] از سر لطف نوشتاری فراتر از شایستگی این حقیر مرقوم نموده حسن نظر خود را نسبت به اینجانب بیان کردند که با افتخار و به‌عنوان سپاس از ایشان در ابتدای این کتاب درج می‌شود.

اساتید الحان [تقریظ]

جناب رئوف یکتا، که بر هنر والای موسیقی وقوف کامل داشته مقالات سودمندشان از مدتها پیش زینت‌بخش صفحات جراید است، اثر نفیسی تحت عنوان اساتید الحان در دست انتشار دارند و قسمت اول آن را که شامل نظرات موشکافانه‌ی ایشان درباره‌ی مرحوم خواجه زکایی دده است منتشر کرده‌اند.

این اثر ایشان به حق از آثار بسیار با ارزش است، زیرا زندگی‌نامه و آثار نفیس و تألیفات برگزیده‌ی موسیقی‌دانان مشهور شرق و غرب را شامل خواهد بود و حتی اگر توانایی‌ها و برتری‌های خاص مؤلف آن راهم نادیده بگیریم، چنین اثری، که کتابخانه‌ی عثمانی تاکنون از آن بی‌بهره بوده است، تشنگان آگاهی از این شریف‌ترین هنرهای نفیسه را سیراب خواهد نمود و تنها همین کافی است تا آن را در ردیف آثار ارزشمند قرار دهد. [۶۰] در طول حدود هزار و سیصد سال، صدها استاد در عالم موسیقی ظهور

نموده جایگاه خود را در میان موسیقی دانان تثبیت کرده‌اند و آثار بسیاری از آنان هنوز هم روحبخش دل‌های ماست و طبیعتاً شرح احوال این انسان‌های بزرگ کنجکاوی ما را برمی‌انگیزد. پاسخ این کنجکاوی در مطالعه‌ی صدها کتاب و استخراج چند کلمه نهفته است که با اراده‌ترین افراد نیز از این کار دچار خستگی می‌شوند، اما رثوف یکتا بدون احساس خستگی و با تلاش سخت این کار را انجام داده و حاصل سال‌ها تحقیق و مطالعه‌ی خود را در اثر خود، اساتید الحان، ارائه داده است. سعی اش مشکور باد.

اثر مهمی چون اساتید الحان، با این موضوع عالی، امتیازات ویژه‌ای دارد. این اثر با چنان توانایی و مهارتی نگاشته شده است که به راحتی می‌تواند به لحاظ حسن بیان و عبارت‌پردازی الگوی مناسبی برای علاقه‌مندان به نوشتن این‌گونه موضوعات باشد. شیوه‌ی بیان او، زیباترین و درخشان‌ترین گونه از شیوه‌ی متداول ساده‌نویسی است که، به واسطه‌ی قطرات لطیف جویبار بلاغتی که پیاپی از مجرای ذهن مؤلف جاری است موجب ترطیب و ترویج طبع خواننده می‌شود. اثری که با این شیوه‌ی بیان لطیف نوشته شده باشد، حتی اگر به قرائت معمولی خوانده شود، نزد اهلش ارزش و امتیاز والایی دارد. به تصویرکشیدن روابط شاگردی و گفتگوهای صمیمانه‌ی مؤلف با استاد عالی‌قدرش که به‌عنوان یک فرم ادبی که اروپائیان آن را کُزُری [causerie]، یعنی مصاحبه، می‌نامند قطعاً مورد توجه خوانندگان قرار خواهد گرفت.^۱

در این اثر، به‌هنگام مقایسه‌ی اساتید با همدیگر، برای اثبات برتری یکی بر دیگری، برخوردهای ضعیف و سبکی همچون تحقیر دیگران دیده نمی‌شود. مؤلف، با تحقیقات عمیق و متمادی، برتری‌های خاص هر استاد را به حد لازم دریافته و مبنای مقایسه را نیز به‌خوبی تعیین کرده است. از این‌رو در هنگام مقایسه به اندازه‌ای قدر دانانه و واقع‌بینانه عمل کرده است که اگر اساتید مورد بحث زنده بودند و این مطالب را می‌خواندند، به‌جای حسادت به همکارانشان [۶۱] به‌خاطر تعریف و تمجیداتی که از آنان شده، از مطالب ستایش‌آمیزی که در مورد خودشان به میان آمده است ابراز خوشنودی و رضایت می‌نمودند و این امتیاز کمی نیست. این مورد در کار پژوهش و نقد نویسی از موارد بسیار نادر است.

با مطالعه‌ی قسمت‌های مختلف اساتید الحان در خواهیم یافت که جناب رثوف یکتا به بهانه‌های گوناگون در لابه‌لای سخنانش اطلاعات مهمی درباره‌ی موسیقی در اختیار

۱. در اینجا منظور قسمت اول اساتید الحان است که به زکایی دده، استاد رثوف یکتا، اختصاص دارد و ترجمه‌ی آن در کتاب حاضر نیامده است. - م.

خواننده قرار می‌دهد. بعضی از مطالبی که به غلط جاافتاده و رایج شده‌اند توسط او اصلاح شده است. شاید در فن بلاغت غلط مصطلح بر لغت فصیح ارجحیت داشته باشد، اما در هنر این مسئله الزاماً صادق نیست. از جمله ایشان ثابت می‌کنند که باید به جای واژه‌ی «بسته» واژه‌ی صحیح «مربع» را به کار ببریم. این‌گونه اصلاحات ایشان جای تقدیر دارد. در عین حالی که به تمام آهنگ‌هایی که بر هر نوع شعر ساخته می‌شود «بسته» گفته می‌شود، آهنگی که بر شعری متشکل از چهار مصرع ساخته می‌شود باید نام مخصوص خودش را داشته باشد. اطلاعات با ارزشی مانند اینکه اساتید عرب با بازوبسته کردن کف دست راستشان ضرب [اصول] می‌گیرند بر غنای اثر افزوده و آن را در ردیف آثار ارزشمند قرار داده است.

شاید برخی بر این عقیده باشند که جناب رئوف یکتا در بیان ویژگی‌های استادِ فاضلِ خود زیاده‌گویی کرده است. اما آیا می‌توان به آنها حق داد؟ فقط «کار»ها، «مربع»ها، «نقش»ها و «سماعی»های او [زکایی دده] به تنهایی نزدیک به صد قطعه است. او دو مقام جدید ایجاد کرد، با تصنیف آثار با ارزشی در قالب «آیین شریف» خدمات ماندگاری به موسیقی کرد و علاوه بر اینها قریب به پانصد «الهی» و «شرقی» ساخت. حتی اگر چنین معلم توانایی حق استادی مؤلف کتاب را نمی‌داشت، باز هم تعریف‌ها و تمجیدهایی که در کتاب آورده شده است به عنوان ایفای وظیفه در قدرشناسی از آن استاد محسوب می‌گردید.

پاسخ نویسنده‌ی اساتید الحان به افرادی که حضرت استاد [زکایی دده] را «غای‌غای‌خوان»^۱ می‌نامند نباید آنها را عصبانی کند. اگر جناب رئوف یکتا زحمت می‌کشیدند و این مسئله را بیشتر شرح و بسط می‌دادند که در هنرمندی با این مقام والا [۶۲]، نه به دنبال لطافت طرز خواندن که باید به دنبال لطافت تألیف هنری بود، سخنان‌شان قدرت بیشتری می‌یافت. در حالی که عرصه‌ی موسیقی چنان گسترده است که حتی یکه‌تازان آن از روی عادت ممکن است از مشاهیر بزرگ شمرده شوند، عظمتِ موجدان و خالقانی که آثارشان در این عرصه اجرا می‌شود آنان را از قدم‌نهادن به میدان اجرا بی‌نیاز می‌کند. کسی که موفق می‌شود کالایی نفیس را به قیمت خوبی بفروشد تنها به صفت مهارت در دلالتی مفتخر می‌شود. اما هنری که در خلق آن کالا به کار رفته است نشانگر قدر و اعتبار والای استادی است که آن را به وجود آورده است. آیا می‌توان شاعر

۱. به خوانندگانی که هنگام خواندن صداهای ناخوشایند از حنجره‌ی آنان صادر می‌شود «غای‌غای‌خوان» گفته می‌شود.

ماهری را که در هر لفظ و حرف و نقطه‌ی شعرش هنر بلاغتش را نشان داده است تنها به این دلیل که قادر نیست اثرش را به خط زیبا نیز بنویسد مواخذه نمود؟
اینکه از طبع شعری مرحوم زکایی دده سخنی به میان نیامده است نیز نظرم را جلب کرد. جلسات متعددی خدمت استاد مشرف شده بودم و ایشان را به غایت معنی شناس و معارف سمات یافتم، و شکی در این نیست. به گمان من کلام بسیاری از آثار ایشان نیز محصول طبع شاعرانه‌ی خودشان است. از جمله «الهی» دلنشینی که در مقام بیاتی و اصول اوسط بر شعری موشح به امضای خودشان ساخته‌اند:^۱

ای نبوت تختنک [تختینین] شاهی حبیب کبریا
وی رسالت او جنک [اوجونون] ماهی حبیب کبریا
[ای شایه تخت نبوت، حبیب کبریا]
[ای ماه اوج آسمان رسالت، حبیب کبریا]
جرمی چوق اما زکایی شبهه‌سز مغفور اولور
دیله سه حقدن او گمراهی حبیب کبریا
[تقصیر زکایی بسیار است، اما بی تردید بخشوده می‌شود]
[در صورتی که حبیب کبریا عفو آن بنده‌ی گمراه را از حضرت حق طلب کند]

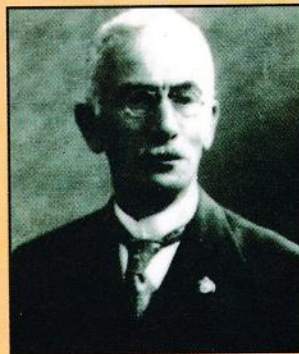
منظور از این مختصر تذکرات عاجزانه به هیچ روی این نیست که نشان دهم در جلد اول اساتید الحان اشکال و ایرادی هست. بلکه خواستم من نیز، با بیان گوشه‌ای از فضایل حضرت استاد [زکایی دده]، شکر لحظات خوشی را که در حضور ایشان سپری کرده‌ام [۶۳] به جای آورده باشم. به هر حال برای تألیف این اثر بدیع به جناب رئوف یکتا صمیمانه تبریک و تهنیت گفته برای ایشان از صمیم قلب، در انتشار جلد‌های بعدی اساتید الحان، از درگاه لطف الهی آرزوی موفقیت تمام دارم.

احمد مدحت

۱. نامی یکی از خوانندگان روزنامه‌ی اقدام در شماره‌ی ۲۱۹۵ آن روزنامه چاپ شده است که نویسنده‌ی آن معتقد است شعر این الهی متعلق به مرحوم زکایی دده نیست بلکه از فردی بنام شیخ مصطفی زکایی افندی است که در آستان قطب‌العارفین پیر حضرت امی سنان قدس سره المنان در [محلله‌ی] شهر آمین استانبول پوست‌نشین [پیر طریقت] است و حتی این شعر در کتابی که به نام خودش چاپ شده آمده است. یادآوری این نکته را در اینجا لازم دیدم. -ری.

رئوف یکتا بی در سال ۱۸۷۱ در استانبول به دنیا آمد. او یکی از پایه‌گذاران کنسرواتوار استانبول بود و از زمان تأسیس آن در آنجا به تدریس تئوری و تاریخ موسیقی ترکی اشتغال داشت. یکتا بی نزدیک پنجاه اثر مذهبی و غیرمذهبی ساخت، اما مهم‌ترین بخش از فعالیت‌های او در حوزه‌ی موسیقی‌شناسی بود. نوشته‌ی مفصل او، تحت عنوان "موسیقی ترکی"، در دائرةالمعارف موسیقی لایپنیک، اولین اثری است که موسیقی ترکی را در سطح بین‌المللی معرفی می‌کند. شاگردان او نیز، همچون خودش، نقش مهمی در مطالعه‌ی نظام‌مدال و اجرای موسیقی ایفا کردند. رئوف یکتا در ۸ ژانویه ۱۹۳۵ درگذشت. کتاب‌های او، غیر از اساتید الحان، عبارتند از:

Türk Musikisi Nazariyatı, İstanbul 1924
Sark Musikisi Tarihi, İstanbul 1925
Risâle-i Musiki, İstanbul 1912
Millî Notalanmız ile Kıraat-ı, Musikye Dersleri, İstanbul 1919.

